

OCHRANA SLABŠÍ STRANY PROSTŘEDNICTVÍM ŽALOB "WRONGFUL LIFE" A "WRONGFUL BIRTH"?

JANA VOLKOVÁ

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Príspevok sa zaoberá žalobami wrongful life a wrongful birth. V Českej republike není dosud tato problematika velmi známá, proto je příspěvek zaměřen na vysvětlení základních pojmů, výběru ze zahraniční judikatury a shrnutí závěrů, které z rozhodnutí soudů vyplývají. Cílem je také upozornit na problematiku otázek wrongful life a birth žalob, zejména na to, zda mají soudy chránit dítě, rodiče nebo lékaře.

Key words in original language

Náhrada škody; postižená osoba; interrupce.

Abstract

The primary focus of my contribution is an introduction of wrongful life and wrongful birth action. Under the Czech law it is not a very well known area of law, so in my contribution essential notions and foreign judicial decisions will be pointed out. In my contribution, famous wrongful life and birth cases will be mentioned.

Key words

Action; wrongful; birth; life.

Lékařská věda a technika prošla v posledních 20. letech značným vývojem. Rozvoj medicíny a diagnostických metod v současné době pomáhá odhalit mnoho chorob a umožňuje zachraňovat lidské životy. Lékaři jsou díky speciálním vyšetřením schopni diagnostikovat nemoci již v počátečních stádiích, což může být pro následné uzdravení pacienta rozhodující. Nové lékařské metody se využívají také při monitorování zdravotního stavu dítěte v průběhu těhotenství. Prenatální diagnostika také umožňuje sledovat vývoj plodu již v jeho raných stádiích. V některých případech bohužel lékaři zjistí, že se dítě nevyvíjí standardním způsobem nebo se dá z ultrazvuku či vyšetření krve usuzovat na to, že dítě bude postižené. Za těchto nelehkých okolností záleží na rozhodnutí rodičů, zda postižení dítěte akceptují, nebo zda matka podstoupí umělé přerušování těhotenství. Žena o tom, jestli bude mít dítě, rozhoduje i v jiných případech. Může podstoupit sterilizaci (ze zdravotních, finančních, či jiných osobních důvodů), nebo interrupci (aniž by se jednalo o výše zmíněný případ postiženého dítěte). Přestože k tomu dochází jen zřídka, může lékař tyto operace provést neodborným způsobem nebo z důvodu chybně fungující techniky či pochybení lékařů operace

neproběhne tak, jak žena očekávala, a následně se jí i přes sterilizaci nebo interrupci narodí dítě. Dalšími následky a právním řešením výše uvedených situací se zabývají právě žaloby wrongful life a wrongful birth¹.

Předem je nutné upozornit na skutečnost, že žaloby wrongful life a wrongful birth jsou kontroverzní a vzbuzují velice rozdílné reakce. Jednotlivé názory se liší v závislosti na náboženství, morálních zásadách a odlišné právní úpravě interrupce a sterilizace v jednotlivých státech. Některé státy uznávají v plném rozsahu právo ženy na to, aby rozhodovala o svém těhotenství, proto interrupci neomezují. Pouze stanoví, do kterého týdne těhotenství je možné tento lékařský zákrok provést. V dalších státech je umělé přerušování těhotenství povoleno pouze v zákonem stanovených případech, jiné státy interrupci neumožňují vůbec. Lidé žaloby wrongful birth hodnotí různě i podle toho, zda se matce narodí zdravé nebo postižené dítě. Často nesouhlasí s žalobami, které podávají matky zdravých dětí. Dle jejich názoru může život dítěte negativně ovlivnit, pokud by se dozvědělo, že bylo nechtěné a rodiče z tohoto důvodu podávali žalobu na náhradu škody.

V zahraničí se rozlišují dva, respektive tři druhy žalob. Žaloba za nechtěný život – action for wrongful life, žaloba za nechtěné narození – action for wrongful birth, a žaloba za nechtěné početí – action for wrongful conception. Ve většině států žaloba za nechtěné početí a narození splývá, budu se proto pro přehlednost v dalším textu zabývat pouze wrongful life a birth žalobami. Ty se rozlišují především podle toho, kdo je aktivně legitimovaný k podání žaloby, tedy zda mohou žalobu podat rodiče nebo děti.

Wrongful birth

Žaloby wrongful birth je možné rozdělit do dvou skupin, podle toho, zda se rodičům narodí zdravé nebo postižené dítě. V první skupině žalob rodiče postiženého dítěte žalují lékaře nebo zdravotnické zařízení. Důvodem pro podání žaloby je skutečnost, že lékaři rodiče v průběhu těhotenství neinformovali o nesprávném vývoji dítěte. Lékaři také mohli vadně použít diagnostické metody a tuto skutečnost nezjistit. Rodičům tak byla odebrána možnost podstoupit umělé přerušování těhotenství, a proto žádají náhradu škody. V druhé skupině případů dochází k žalobám z důvodu, že žena podstoupila sterilizaci nebo interrupci a kvůli vadnému provedení lékařského zákroku se ženě narodilo dítě. Základní odlišností je to, že se dítě - na rozdíl od první skupiny - narodilo zcela zdravé a bez postižení. V zahraničí ale také rodiče podávají žaloby na náhradu škody v případech, kdy lékaři interrupci nebo sterilizaci provedli tak neodborným způsobem, že se matce narodilo dítě postižené.

¹ Jak v České republice, tak v jiných neanglicky mluvících zemích se tyto dva pojmy nepřekládají. Jejich význam bude vysvětlen v dalším textu. Volný překlad je možný jako „nechtěný život“ a „nechtěné narození“.

V zahraničí nejsou tyto žaloby žádnou novinkou. První z nich byla podána ve Spojených státech amerických v 30. letech 20. století, a to v důsledku vadné sterilizace a následného narození dítěte. Vzhledem k tomu, že k rozvoji prenatální diagnostiky došlo masově teprve v posledních 20 letech, týkaly se původní žaloby ve většině případů narození zdravých dětí po chybném provedení sterilizace nebo interrupce. Např. soudy ve Spojených státech amerických přiznávaly matkám náhradu lékařských výdajů spojených s narozením dítěte a náhradu emocionální újmy, nepřiznávaly však ve většině případů náklady na výchovu zdravého dítěte.

V současné době podávají rodiče žaloby především z důvodu narození postiženého dítěte, pokud lékař pochybil při vyšetřeních v těhotenství, a tím ženě neumožnil podstoupit umělé přerušování těhotenství.

Zahraněční soudy rozhodují třemi způsoby:

- 1) Soudy, např. v některých státech v USA, žaloby zamítají a nároky z těchto žalob neuznávají jako druh škody v důsledku porušení povinnosti.
- 2) Soudy žalobu projednají, ale přiznají žalobcům pouze některé nároky, např. náhradu nákladů spojených s léčením dítěte a nároky vzniklé v souvislosti s péčí o postižené dítě. Nesouhlasí však s náhradou škody za pouhé narození dítěte či s přiznáním celkového výživného, protože tvrdí, že lidský život je nutné chránit a narození dítěte nelze považovat za újmu.
- 3) Některé soudy žaloby projednávají a uznávají náhradu škody vzniklou v důsledku porušení povinnosti v plném rozsahu (např. německé soudy za splnění stanovených podmínek).

Ve Spojených státech amerických je prvním známým případem žaloby podané z důvodu narození postiženého dítěte věc *Gleitman v. Cosgrove*², kterou rozhodoval Nejvyšší soud New Jersey v roce 1967. V tomto případě žena v těhotenství prodělala zarděnky a konzultovala se svým lékařem, zda onemocnění nemůže způsobit postižení jejího ještě nenarozeného dítěte. Lékař ženu ujistil, že dítě nebude postižené, přestože bylo již v lékařských kruzích všeobecně známo, že zarděnky postižení způsobit mohou. Následně se narodilo mentálně postižené dítě s dalšími tělesnými vadami. V této věci je zajímavé, že náhradu škody žádal zástupce dítěte kvůli jeho postižení, dále matka dítěte za emocionální následky, které způsobila skutečnost, že se dítě narodilo postižené. Taktéž otec žádal náhradu nákladů spojených

² Rozsudek Nejvyššího soudu v New Jersey ze dne 6. 3. 1967, sp. zn. 49 N.J. 22 (1967), 227 A.2d 689. [citováno 19. 5. 2010]

Dostupný z:

<http://scholar.google.com/scholar_case?case=11699886038301392667&hl=en&as_sdt=2&as_vis=1&oi=scholar>

s výchovou dítěte. Soud v tomto případě zamítl žalobu dítěte, protože uvedl, že osoba, která neví nic o smrti a neexistenci nemůže hodnotit, zda by bylo pro ni lepší, kdyby nežila. Soud zamítl i žalobu obou rodičů. Jeden ze soudců však uvedl ve svém disentu názory, které se shodují s dnešním nazíráním na problematiku wrongful birth žalob.

Soudy v České republice řešily případy týkající se vadně provedené sterilizace a interrupce. Z českých rozhodnutí je nutné zmínit rozhodnutí Krajského soudu v Brně. Jednalo se o mediálně sledovaný případ, ve kterém žena podstoupila interrupci a při zákroku lékaři odstranili pouze jeden ze dvou plodů. Následně se matce narodilo zdravé dítě. Přesto žádala u soudu náhradu nemajetkové újmy v penězích. Krajský soud v odůvodnění uvedl, „že realizace práva žalobkyně svobodně rozhodnout o vlastním budoucím životě byla faktickým pochybením žalovaného zdravotnického zařízení znemožněna a v důsledku toho byl zásadním způsobem ovlivněn budoucí život žalobkyně“³. Soud považoval za nemajetkovou újmu to, že se matka bála o vývoj nenarozeného dítěte z důvodu, aby nebylo postižené z kvůli provádění interrupce. Jak dále uvedl: Další nemajetková újma, která byla žalobkyni žalovanou nemocnicí způsobena, pak spočívá ve znemožnění realizace práva žalobkyně svobodně rozhodnout o svém budoucím životě a ve fatálním ovlivnění budoucího osobního života žalobkyně, který tak byl orientován jiným způsobem, než který si žalobkyně v rámci práva volby zvolila. Jinými slovy byla žalobkyně v důsledku pochybení lékaře "zbavena příležitosti žít svůj život způsobem, jaký si přála a jaký plánovala"⁴. Za základ nemajetkové újmy stanovil soud částku 240 000 Kč, kterou snížil o dvě třetiny kvůli spoluzavinění matky (neodpovědného přístupu k otázce předcházení nežádoucího těhotenství a zanedbání stanovených lékařských kontrol po provedení zákroku, v důsledku čehož došlo k marnému uplynutí období prvního trimestru, v němž bylo právně přípustné případný opakovaný zákrok provést). Pouze pro úplnost je nutné uvést, že je v České republice také známý případ vadně provedené sterilizace, který řešil Krajský soud v Praze.

Je otázkou, jakou náhradu škody by podle českého práva mohli žádat rodiče postiženého dítěte vůči lékaři. Pokud by byly splněny dvě podmínky, a to, že se narodilo postižené dítě a lékař postižení nezjistil nebo o něm rodiče neinformoval, by mohli eventuelně rodiče žádat náhradu škody ve smyslu § 442 občanského zákoníku. Důvodem by byla skutečnost, že se narozením postiženého dítěte zmenšil jejich majetek. Dále by přicházela v úvahu náhrada škody na zdraví ve smyslu § 444 občanského zákoníku, především náklady spojené s léčením a ztráta na výdělku. Postižené dítě totiž vyžaduje speciální zdravotnická vyšetření, pomůcky, dále je v mnoha případech

³ Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 29. 2. 2008, sp. zn. 24 C 66/2001

⁴ Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 29. 2. 2008, sp. zn. 24 C 66/2001

nutné, aby jeden z rodičů o dítě dlouhodobě pečoval, což se neslučuje s jeho zaměstnáním.

Taktéž by rodiče mohli žádat náhradu nemajetkové újmy podle § 13 a následujících občanského zákoníku. V Německu se jedná o tzv. Schockschaden, tedy náhrada za šok rodičů. Jedná se případy, kdy jsou rodiče po vyšetřeních ujištěni, že se jim narodí zdravé dítě, a dítě se ve skutečnosti následně narodí postižené⁵.

Z našich nejbližších sousedů existuje již stabilní judikatura týkající se žalob wrongful birth v Německu a Rakousku. V druhé ze zmíněných zemí se jedná o velice diskutované téma, protože těhotná žena nemá neomezené právo rozhodovat o životě nenarozeného dítěte, ale může podstoupit umělé přerušování těhotenství z důvodů, které stanoví zákon. Jedním z nich je skutečnost, že se již v těhotenství zjistilo závažné postižení dítěte. V souvislosti s Rakouskem je nutné zmínit dvě významná rozhodnutí Nejvyššího soudního dvora, a to ze dne 25. 5. 1999, čj. 1 OB 91/99k (zabývá se jak problematikou wrongful life, tak wrongful birth) a ze dne 7. 3. 2006, čj. 5 OB 165/05h.

V prvním z rozhodnutí⁶ se jednalo o případ, kdy lékař závažným způsobem pochybil a rodiče o rozsáhlém postižení dítěte neinformoval. Matka podstoupila rozsáhlá vyšetření ultrazvukem, přesto lékař postižení neodhalil. Dle rakouské právní úpravy může těhotná žena podstoupit interrupci kdykoli v průběhu těhotenství až do porodu v případě, že je potvrzeno těžké tělesné nebo duševní postižení dítěte (§ 97 odst. 1 rakouského trestního zákoníku). V tomto případě není považována interrupce za protiprávní úkon. Pochybením lékaře byla rodičům odebrána možnost přistoupit k takovému řešení a byla jim způsobena emocionální újma. Lékař porušil své povinnosti, z čehož vyplývá, že odpovídá za újmu, která rodičům nastala. Soud rozhodl, že náklady spojené s péčí o postiženou osobu a negativní následky, které vznikly z důvodu jejich neinformování, jsou nahraditelné prostřednictvím náhrady škody. Rodiče žádali úhradu nákladů vyplývajících z postižení dítěte, což jim soudní dvůr přiznal. Neuznal však nároky postiženého dítěte z titulu wrongful life, protože život jako takový nelze považovat za škodu. Mezi tím, že lékař neinformoval rodiče o postižení, a samotným postižením dítěte neexistuje příčinná souvislost. Pokud by lékař nepochybil, neznamenalo by to, že by se dítě narodilo zdravé, ale že by se nenarodilo vůbec. Soud není oprávněn hodnotit, zda je lepší život

⁵ Doležal, T.: Náhrada škody za nechtěné dítě?, Právní rozhledy 21/2006, str. 785

⁶ Rozsudek rakouského Nejvyššího soudního dvora (Oberlandesgericht) ze dne 25. 5. 1999, čj. 1 OB 91/99k [citováno 20. 5. 2010]

Dostupný z:

<http://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_19990525_OGH0002_0010OB00091_99K0000_000 >

s postižením nebo život žádný. Proto uzavřel, že život je nutné brát takový, jaký je, a náhradu škody dítěti nepřiznal.

V pozdějším rozhodnutí⁷ se jednalo o situaci, kdy se dítě narodilo s downovým syndromem, závažnou srdeční vadou a dalším postižením. Lékař z vyšetření ultrazvukem a plodové vody poznal, že bude dítě postižené, ale tuto skutečnost matce neoznámil, pouze jí dal pokyn, aby navštívila rizikovou ambulanci. Matka tak neučinila a následně se jí narodilo postižené dítě. Soud v této věci šel ještě dále než v prvním případě a konstatoval, že bylo povinností lékaře oznámit rodičům výsledky vyšetření a výslovně je upozornit na to, aby rizikovou ambulanci navštívili. Dále měl lékař zdůraznit následky, pokud tak žena neučiní. Soud přiznal rodičům nejen vícenáklady na léčbu postiženého dítěte, ale i celkové výživné spojené s péčí o něj. Zohlednil však skutečnost, že těhotná žena nebyla dost opatrná a (i přes nedostatečné poučení) nenavštívila rizikovou ambulanci. V souladu s těmito závěry výživné snížil. Je nutné zdůraznit, že soud taktéž v této věci nepovažoval narození dítěte – ač postiženého - za škodu.

Wrongful life

Jak již bylo uvedeno výše, žaloby wrongful life a wrongful birth se liší v aktivní legitimaci při podání žaloby. Žalobu na wrongful life podává postižená osoba (nebo její zástupce) a žaluje své vlastní rodiče. Dítě tvrdí, že mu vznikla škoda už jen z důvodu vlastní existence. Domnívá se, že rodiče měli zamezit jeho narození, protože mu život přináší takovou bolest nebo zatížení, že by bylo pro něj vhodnější, kdyby se vůbec nenarodilo. Taktéž v tomto případě mohou nyní děti (postižené) žalovat lékaře nebo zdravotnické zařízení ze stejných důvodů, jako u žalob na wrongful birth, tedy kvůli tomu, že lékaři rodiče o postižení neinformovali nebo nepoužili správné diagnostické metody a postižení nezjistili.

S žalobami wrongful birth, tedy za nechtěné narození, právnická ani laická veřejnost nemívá mnohdy problém v případě, že se dítě narodilo postižené. Pokud lékař pochybil, je jeho povinností nahradit rodičům alespoň náklady na léčbu postižené osoby. Žaloby na wrongful life odmítá jak veřejnost, tak soudy. Základem žalob je totiž tvrzení, že život s postižením je tak hrozný,

⁷ Rozsudek rakouského Nejvyššího soudního dvora (Oberlandesgericht) ze dne 7. 3. 2006, sp. zn. 5 OB 165/05h [citováno 20. 5. 2010]

Dostupný z:

<http://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_20060307_OGH0002_0050OB00165_05H0000_000>

že by neexistence byla lepším východiskem. S tím se soudy neztotožňují a nároky odmítají (USA, Německo, Rakousko, Francie, atd.).

Jak již bylo vysvětleno výše, rakouský Nejvyšší soudní dvůr v obou případech soud zdůraznil, že narození člověka nemůže být za žádných okolností považováno za škodu. Na této myšlence se shoduje většina zahraničních soudů.

V této souvislosti je vhodné zmínit věc McKay v Essex Area Health Authority řešenou britskými soudy v roce 1982. Soud se v této věci zabýval tím, jakým způsobem by bylo možné stanovit škody a jaké dopady by to mělo na žalovaného lékaře. V odůvodnění soud uvedl, že obecně je náhrada škody přiznávána osobám, kterým se umožňuje alespoň částečné navrácení do stavu před vznikem škody (nebo náhrada škody kompenzuje to, že navrácení do původního stavu není možné). Náhradu škody u postiženého dítěte je možné stanovit jako rozdíl mezi hodnotou života zdravého a postiženého dítěte. Proto pokud by soud uznal lékaře povinným k platbě náhrady škody, znamenalo by to, že jej považuje za osobu zodpovědnou za postižení dítěte, přestože jeho jediným pochybením bylo to, že rodičům postižení dítěte neoznámil. Dítě bylo postižené již od početí, aniž by tuto skutečnost mohl lékař jakkoli ovlivnit. Pokud by i přes tento fakt soud o náhradě škody rozhodoval, musel by stanovit, zda je život s postižením hodnotnější než právo na to se nenarodit, a z toho vyvodit výši náhrady škody. K těmto závěrům však není soud oprávněn.

Soudy zabývající se žalobami wrongful life a wrongful birth musí v rámci rozhodování zohlednit závažné morální, náboženské, dokonce i filozofické otázky. V žalobách dochází ke střetu peněžitě náhrady škody a hodnoty lidského života. Vždy je také nutné se zabývat tím, jak ovlivní žaloba na wrongful birth dítě, které se narodí zdravé a které může v průběhu života zjistit, že jeho rodiče podali žalobu na náhradu škody kvůli jeho narození. Při rozhodování ve věcech žalob wrongful life musí soud zodpovědět otázku, jakou hodnotu má život s tělesným nebo duševním postižením. Soudy musí dále zvažovat, zda mají v konkrétní věci chránit rodiče, lékaře nebo postižené dítě. Je nutné najít relativně akceptovatelný kompromis mezi právy všech stran, protože plná shoda v těchto otázkách nikdy nenastane.

Literature:

- KNAP, K., ŠVESTKA, J. et al. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. vydání. Praha: Linde a.s., s. 440, ISBN 80-7201-484-6
- DOLEŽAL, M. Náhrada škody za nechtěné dítě?, Právní rozhledy. 2006, č. 21, s. 785

- COWDREY, M. L., DREW, M. Basic law for the allied health professions. 2.editon. London: Jones and Barlett Publishers, 1995, s. 323, ISBN 978-443-500

Contact – email

jana.kotulkova@seznam.cz